

**Міністерство культури України
Республіканський методичний кабінет навчальних
закладів мистецтв і культури**

ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО

ПРОГРАМА

для училищ із спеціальностей
№ № 0501 "Фортепіано",
0502 "Струнні інструменти",
0506 "Хорове диригування"

Київ - 1993

Укладач: Н.М.Чернійчук, викладач
Криворізького музичного училища;
Рецензенти: - К.С.Цепкаленко, кандидат
педагогічних наук: в.о. доцента
Одеської консерваторії;
-В.М.Брондзя, викладач
Дніпропетровського музичного
училища.

Відповідальний за випуск: С.П.Шинкаренко

Редактор: Л.В.Московченко

Обсяг курсу - 38 годин.
Заняття - практичні.

Пояснювальна записка

Предмет "Інструментознавство" у музичних училищах із спеціальностей №№ 0501 "Фортепіано", 0502 "Струнні інструменти", 0506 "Хорове диригування" є складовою частиною професійної підготовки студентів. Даний предмет передбачає вивчення інструментів симфонічного оркестру, українських народних інструментів в обсязі, необхідному для подальшої практичної діяльності майбутнього спеціаліста у якості концертмейстера, артиста симфонічного (камерного) оркестру, оркестру українських народних інструментів, ансамблю, диригента хору.

Завдання предмета:

- засвоєння студентами знань про сучасний симфонічний оркестр, оркестр українських народних інструментів;

- знайомство із звучанням окремих оркестрових інструментів, їх груп та оркестрів в цілому;

- опанування початкових навичок з аналізу нескладних партитур симфонічного оркестру та оркестру народних інструментів;

- знайомство з кращими зразками української та світової оркестрової музики.

Курс "Інструментознавство" передбачає:

- проведення лекційних занять з показом окремих інструментів та їх можливостей;

- прослуховування у звукозапису чи на репетиції (концерті) оркестру (бажано з партитурою) оркестрових творів (фрагментів) світової музики, а також творів сучасних композиторів;

- аналіз нескладних партитур;

- проведення слухових робіт (визначення видів оркестру, груп та окремих інструментів).

На теоретичних заняттях студенти одержують відомості про будову оркестрової тканини, склад оркестру. Викладання кожної теми повинно ілюструватися прикладами з навчальних посібників, а також відповідними уривками партитур з їх аналізом.

Внаслідок практичного вивчення предмету "Інструментознавство" у комплексі спеціальних дисциплін

("Елементарна теорія музики", "Гармонія", "Аналіз музичних творів", "Аранжування" та інш.) студент повинен опанувати початкові навички читання оркестрової партитури, перекладання для оркестру нескладних фортепіанних п'єс, які мають фактуру оркестрового складу, орієнтуватися у звучанні груп та окремих інструментів, які входять до великого симфонічного оркестру та оркестру українських народних інструментів.

Контроль знань студентів.

З метою визначення повноти і міцності знань студентів, їх вміння використовувати отримані знання на практиці, а також для перевірки навичок самостійної роботи з навчальною літературою, проводиться контрольний урок в 6 семестрі.

На контрольному уроці студент повинен:

- відповісти на теоретичні питання з предмета;
- зробити загальний аналіз оркестрового уривка.

По закінченні семестру викладачем виставляється підсумкова оцінка успішності з даного предмета на основі поточного обліку знань і відповіді студентів на контрольному уроці.

Приблизний тематичний план

№	Найменування тем	Кількість годин
1.	Загальні відомості про оркестри, партитуру, акустику музичних інструментів, співацькі голоси	4
2.	Струнні смичкові інструменти	4
3.	Дерев'яні духові інструменти	4
4.	Мідні духові інструменти	4
5.	Ударні інструменти	2
6.	Струнні щипкові, клавішні інструменти, орган	2
7.	Українські народні інструменти	2
8.	Загальні відомості про оркестрову тканину	2
9.	Малий симфонічний оркестр	4
10.	Великий симфонічний оркестр	4
11.	Головні історичні етапи розвитку симфонічного оркестру	2
12.	Оркестр українських народних інструментів	2
13.	Контрольний урок	2

Всього - 38.

Зміст курсу.

Тема №1. Загальні відомості про оркестри, партитуру, акустику музичних інструментів, співацькі голоси.

Оркестри: камерний, струнний, духовий, джаз-оркестр, оркестр народних інструментів.

Симфонічний оркестр (малий, великий, оперний), його склад і розміщення на естраді.

Форма запису партитури, порядок розташування в ній партій. Ключі, які зустрічаються у партитурах; транспонуючі інструменти, їх нотування.

Вібратори, збуджувачі звуку та резонатори в музичних інструментах. Висота, тембр та динаміка музичних звуків. Поняття про теситуру.

Основні характерні різновиди співацького голосу. Вокальні колективи.

Тема №2. Струнні смичкові інструменти.

Стислі історичні відомості.

Звуковий об'єм, склад та загальна характеристика групи струнних смичкових інструментів; асо як основний спосіб звуковидобування.

Індивідуальна характеристика смичкових інструментів (скрипка, альт, віолончель, контрабас). Зовнішній вигляд, найголовніші складові частини інструментів, їх призначення. Стрій, звуковий об'єм, теситура, регістри. Загальні характеристики звучностей у різних регістрах. Художні та технічні можливості.

Основні штрихові (оркестрові) позначки: *tire, pousse, detache, legato, staccato, spiccato, saltando, marlete, tremolo, a punta d'arco, du talon.*

Позначки для одержання звуків особливого тембру: *pizzicato, col legno, con sordino, sul tasto, sul ponticello, sul G, sul A* та інші.

Флажолетові звуки, виконувані оркестром: натуральні (октавні, квінтові, квартові, терцієві) та штучні (квартові, квінтові). Динамічні можливості смичкових інструментів. Кількість виконавців у різноманітних складах, *divisi*, які зустрічаються у партіях смичкових інструментів. Нотування партій смичкових інструментів в партитурі, нове в нотографії.

Використання смичкових інструментів в оркестрі.

Смичкова група у якості самостійного струнного оркестру.

Тема №3. Дерев'яні духові інструменти.

Коротка історична довідка.

Склад, звуковий об'єм і загальна характеристика групи дерев'яних духових інструментів.

Індивідуальна характеристика інструментів:

- флейти: велика флейта, мала флейта, альтова флейта;
- гобой і англійський ріжок;
- кларнети: сопранові кларнети in B, in A, бас кларнет in B, малі кларнети in Es, in D;
- саксофони: сопраніно in Es, сопрано in B, альт in Es, тенор in B, баритон in Es, бас in B, контрабас in B;
- фагот і контрфагот.

Зовнішній вигляд та основні складові частини інструментів, їх призначення, способи звуковидобування, теситура та звуковий об'єм, регістри, характеристики звучностей у різних регістрах. Художні та технічні можливості.

Штрихові позначки і позначки, пов'язані з видобуванням звуків особливого тембру. Динамічні можливості кожного із інструментів. Кількість виконавців у парному, потрійному чи четвертному складах. Нотування партій дерев'яних інструментів в партитурі, нове в нотографії.

Використання дерев'яних духових інструментів в оркестрі.

Дерев'яні духові інструменти як самостійна група в оркестрі.

Тема №4. Мідні духові інструменти.

Коротка історична довідка.

Звуковий об'єм, склад, загальна характеристика групи мідних духових інструментів.

Індивідуальна характеристика інструментів: сучасні волторни in F; труби in B, in F-alto; корнети, саксгорни, тромбони, туба. Зовнішній вигляд та найголовніші складові частини інструментів, їх призначення. Способи звуковидобування, теситура та звуковий об'єм з розподілом на регістри, характеристика звучностей у різних регістрах. Художні та технічні можливості.

Штрихові позначки та позначки, пов'язані з видобуттям звуків особливого тембру. Динамічні

можливості кожного інструмента. Кількість виконавців у різних складах оркестру. Нотування партій мідних духових інструментів у партитурі, нове в нотографії.

Використання окремих мідних інструментів в оркестрі.

Мідні духові інструменти як самостійна група в оркестрі.

Тема №5. Ударні інструменти.

Короткі історичні відомості.

Склад та загальна характеристика групи ударних інструментів.

Інструменти без певної висоти звуку:

- мембранофони: великий барабан, малі барабани різновисотні, тамбурин, бубон, том-томи різновисотні, бонги різновисотні;
- ідіофони металеві: тарілки подвійні, тарілка підвісна, педальна тарілка, там-там, трикутник, гонги різновисотні, кроталі;
- ідіофони дерев'яні: костаньети, тріскачки (різні), коробочка (вуд-блок), клавес, бич, темпле-блок.

Інструменти з певною висотою звуку:

- мембранофони: літаври;
- ідіофони металеві: дзвони натуральні, дзвони трубчаті (тубафон), дзвіночки, вібрафон;
- ідіофони дерев'яні: ксилофон, марімба.

Зовнішній вигляд та основні частини інструментів. Способи звуковидобування, звуковий об'єм та теситура, характеристика звучності, технічні та динамічні можливості.

Використання в оркестрі ударних інструментів, нотування в партитурі, нове в нотографії. Кількість виконавців у різних складах оркестрів.

Тема №6. Струнні щипкові, клавішні інструменти, орган.

Індивідуальна характеристика інструментів: арфа, клавесин, челеста, фортепіано, орган.

Коротка історична довідка.

Зовнішній вигляд, найголовніші частини інструментів та їх призначення.

Способи звуковидобування, теситура, звуковий об'єм, характеристика звучностей, художні та технічні особливості, динамічні можливості, використання в

оркестрі. Нотування в партитурі, нове в нотографії. Кількість виконавців.

Електро-музичні та народні інструменти, їх використання у сучасному симфонічному оркестрі.

Тема №7. Українські народні інструменти.

Стислі історичні відомості про українські народні інструменти.

Склад та загальна характеристика інструментів.

Індивідуальна характеристика інструментів:

-духові: сопілки (п'ікколо, прима, альт, баритон), сурми (альт, бас), козацька труба, трембіта, р'іг, р'іжок, коза (дуда), дримба, денцівка, жоломіга (дводенцівка), свиріль (кувиці);

струнні: ліра (сопрато, тенор), бугай (бербениця), козобас;

-струнні щипкові: бандури (прима, альт, бас, контрабас), кобзи (прима, альт, тенор, бас);

-струнно-ударні: цимбали (концертні, прима, альт, бас).

Зовнішній вигляд, основні частини інструментів та їх призначення, способи звуковидобування, звуковий об'єм, характеристика звучності, художні, динамічні та технічні можливості. Використання в оркестрі, нотування в партитурі, нове в нотографії. Кількість виконавців у різних складах оркестрів.

Тема №8. Загальні відомості про оркестрову тканину.

Деякі особливості оркестрового викладу: дублювання, передачі, чергування тембрів, плетіння голосів. Прямовисне складання оркестрової тканини: головна (ведуча) мелодія, басовий голос, контрапункти, додаткові мелодико-ритмічні та фігураційні "малюнки" (голоси), органні пункти, оркестрові педалі, фони, лінія ударних інструментів.

Основні види побудови оркестрової тканини: одноголоса тканина, мелодія з найпростішим видом супроводу, різні види поліфонічної тканини, тканина з відокремленою оркестровою педаллю, з лінією інструментів ударної групи, з дублюваннями, передачами, підкреслюванням, тембровими чергуваннями, плетінням голосів.

Загальні відомості про зміни в оркестровій тканині у процесі її розвитку: тимчасове включення, виключення та переключення інструментальних голосів, оркестрове *stacc.* і *dim.* з допомогою накладення та зняття тембрів, варіювання в оркестровці (колеристичне та динамізоване).

Тема №9. Малий симфонічний оркестр.

Склад та загальна характеристика. Партитура малого симфонічного оркестру. Групи та окремі інструменти, їх взаємозв'язки. Твори, написані для малого симфонічного оркестру.

Тема №10. Великий симфонічний оркестр.

Склад та загальна характеристика. Партитура великого симфонічного оркестру парного, потрійного та четвертного складів. Групи та окремі інструменти, їх взаємозв'язки. Твори, написані для великого симфонічного оркестру.

Тема №11. Головні історичні етапи розвитку симфонічного оркестру.

Принципи оркестрових складів в епоху Й.С.Баха, віденських класиків, композиторів XIX та XX століть. Симфонічне диригування, головні періоди його еволюції, видатні диригенти минулого та сучасності.

Тема №12. Оркестр українських народних інструментів.

Стислі історичні відомості про оркестр українських народних інструментів.

Інструментальний склад оркестрів мішаного типу (малого, середнього, великого) і розміщення їх на естраді. Партитура, порядок розташування в ній партій. Групи та окремі інструменти в оркестрі, їх взаємозв'язки. Твори, написані для оркестру українських народних інструментів. Видатні диригенти.

Рекомендована література.

Основна.

- Андеева О. Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру. К., Музична Україна, 1985.
Барсова І. Книга про оркестр. К., Музична Україна, 1981.
Барсова І. Книга об оркестре. 1978.
Зряковский Н. Общий курс инструментovedения. М., М., 1976.
Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. К., Музична Україна, 1981.
Чулаки М. Інструменти симфонічного оркестра. М., Гос. муз. издательство, 1983.

Додаткова.

- Благодатов І. История симфонического оркестра. Л., М., 1969.
Василенко С. Инструментовка для симфонического оркестра. 1959.
Гінзбург В. Дирижорское исполнительство. 1975.
Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. К., Музична Україна., 1967.
Дмитриев Г. Ударные инструменты: трактовка и современное состояние. 1973.
Дудка В. Основы нотной графики. К., Музична Україна, 1985.
Карс А. История оркестровки. 1990.
Мальтер Л. Таблицы по инструментovedению. 1975.
Пистон У. Оркестровка. 1990.
Рогаль-Левицкий Д. Беседы об оркестре. 1961.
Сидельников Л. Симфоническое исполнительство. 1991.